

Avsluttende uttalelse om besøket i Norge fra FNs spesialrapportør for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, Catalina Devandas

Oslo, 11. oktober 2019

Kjære presserepresentanter og tilhørere,

Som FNs spesialrapportør for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne avslutter jeg i dag mitt offisielle besøk i Norge, som fant sted fra 2. til 11. oktober. Jeg er en uavhengig ekspert som rapporterer til FNs menneskerettighetsråd og FNs generalforsamling, og fremsetter anbefalinger om framgang, muligheter og utfordringer rundt implementeringen av rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne rundt om i verden.

Først vil jeg rette en varm takk til Regjeringen for invitasjonen til Norge, med sikte på dialog og samarbeid, for å vurdere i hvilken grad mennesker med nedsatt funksjonsevne får sine rettigheter oppfylt, og hvilke muligheter og utfordringer som finnes. Jeg takker for åpenheten og det utmerkede samarbeidet jeg er blitt møtt med før og under besøket. Jeg vil rette en særskilt takk til Kulturdepartementet som har koordinert besøket.

En spesiell takk går til alle personer med nedsatt funksjonsevne og deres organisasjoner, som jeg har møtt, deriblant barn, som fortalte om sin situasjon, om sine bekymringer og sine ønsker om forandring.

Under besøket har jeg hatt samtaler med en rekke høytstående representanter for norske myndigheter, deriblant ministre og statssekretærer, med myndighetsrepresentanter i fylker og kommuner, med stortingsrepresentanter, Høyesterettsjustitiarius, Sametinget, Likestillings og diskrimineringsombudet, Diskrimineringsnemda, Norges institusjon for menneskerettigheter, Barneombudet, Sivilombudsmannen, Helse- og sosialombudet i Oslo, og dessuten med organisasjoner for mennesker med nedsatt funksjonsevne og andre frivillige organisasjoner. Jeg har besøkt to sykehus med psykiatriske avdelinger for personer med nedsatt funksjonsevne i Asker og Tromsø, BET-seksjonen ved Blakstad sykehus, to bofellesskap for personer med intellektuell funksjonsnedsettelse, en spesialskole og en inkluderende, ordinær skole i Oslo.

Jeg skal nå framlegge mine foreløpige observasjoner og anbefalinger basert på mottatt informasjon fra myndighetsrepresentanter og andre aktører. Jeg kommer til å utdype disse i en rapport jeg vil fremlegge for FNs menneskerettighetsråds 43. sesjon i mars 2020. **Disse foreløpige observasjonene gjenspeiler ikke alle problemstillingene jeg har fått forelagt, og heller ikke alle initiativer fra norske myndigheters side innenfor dette området.**

Rettslig rammeverk

Norge ratifiserte Konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i 2013, og har signert alle FNs øvrige internasjonale traktater om menneskerettigheter, med unntak av FNs Konvensjon for beskyttelse av rettighetene til alle migrasjonsarbeidere og medlemmer av deres familier. Norge har også ratifisert flere, men ikke alle, valgfrie protokoller til de internasjonale traktatene om menneskerettigheter.

Jeg vil oppfordre Norge til å ratifisere sistnevnte konvensjon og de valgfrie protokollene som landet ennå ikke har ratifisert, deriblant den valgfrie protokollen til CRPD. Dessuten bør norske myndigheter også vurdere å ratifisere Marrakech-traktaten om tilgang til utgitte åndsverk for blinde og synshemmede, som administreres av Verdensorganisasjonen for immaterialrett, WIPO. Jeg oppfordrer også Norge til å trekke tilbake sine fortolkende erklæringer om artikkel 12, 14 og 25 i CRPD.

CRPD er ikke inkorporert i norsk lovgivning. Dette betyr at CRPD ved motstrid ikke vil gå foran ordinær lov, noe som er tilfelle for de andre internasjonale menneskerettighetstraktater som Norge er part til. Jeg oppfordrer Norge til å revurdere sitt standpunkt om inkorporering av CRPD i norsk lovgivning.

Den norske Grunnloven garanterer prinsippene om likeverd og ikke-diskriminering. Dessuten gis de rettslige rammene for personer med nedsatt funksjonsevne av en rekke ulike lover, som for eksempel, likestillings- og diskrimineringsloven, diskrimineringsombudsloven, helse- og omsorgstjenesteloven, lov om pasient- og brukerrettigheter, psykisk helsevernloven, steriliseringsloven, vergemålsloven, opplæringsloven, barnevernloven, valgloven, plan- og bygningsloven, straffeloven, tvisteloven og all øvrig lovgivning angående rettslige handleevne. Mange av disse lovene inneholder bestemmelser som ikke er tilstrekkelig omfattende eller helt i samsvar med CRPD. Annen lovgivning mangler en rettighetsbasert tilnærming til personer med nedsatt funksjonsevne, noe som drøftes nedenfor.

Generelt må Norge ta fatt på en omfattende endringsprosess for å harmonisere nasjonal lovgivning med CRPD (artikkel 4). Jeg oppfordrer alle relevante myndighetsorganer til å gjennomføre en slik revidering og sørge for at de rettslige rammene overholder CRPD.

Politiske rammer

Jeg bifaller Regjeringens vedtatte strategi for 2020-2030 "Et samfunn for alle" for inkludering av mennesker med nedsatt funksjonsevne, det nasjonale initiativet for inkluderende fellesskap av 2018, og en rekke handlingsplaner for universell utforming og økt tilgjengelighet, politiske retningslinjer for Norges internasjonale innsats for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, og dessuten stortingsmeldinger og rapporter. Enkelte av disse drøftes nærmere nedenfor. Andre viktige politiske føringer inkluderer mennesker med nedsatt funksjonsevne, som for eksempel strategien mot hatefulle ytringer og strategien for ungdomshelse.

I denne forbindelse oppfordrer jeg Regjeringen til å vedta en handlingsplan så snart som mulig, med spesifikke tiltak for å gjennomføre strategien "Et samfunn for alle". Jeg er blitt informert om at planen kommer til å lanseres innen utgangen av 2019, men har ennå ikke mottatt konkrete opplysninger om innholdet i den. Jeg henstiller til norske myndigheter å innarbeide tidsavgrensede styringsmål og utvikle effektive planer for iverksettelse både sentralt, på fylkesnivå og på kommunalt nivå, sammen med nødvendige finanspolitiske tiltak og budsjetttiltak.

Jeg har fått informasjon om at andre viktige politiske retningslinjer og planer ikke inkluderer mennesker med nedsatt funksjonsevne, og at den generelle politikken, deriblant enkelte spesifikke retningslinjer innen funksjonsnedsettelse, ikke alltid bygger på en rettighetsbasert tilnærming. Jeg henstiller til norske myndigheter å sørge for at all offentlig politikk, inkludert spesifikt innen funksjonsnedsettelse, innfører en menneskerettighetsbasert tilnærming, og sikter mot å støtte faktisk og full samfunnsdeltakelse for alle personer med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre.

Gjennomføringen av FNs bærekraftsmål (SDG) i det enkelte land gir ytterligere muligheter til å inkludere rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i nasjonal politikk og planlegging. I denne sammenhengen verdsetter jeg Norges engasjement for å fremme gjennomføringen av FNs bærekraftsmål i Agenda 2030, både nasjonalt og internasjonalt. Innsatsen for å nå FNs bærekraftsmål og sørge for at ingen blir utelatt, bør alltid vurdere rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne på en sektorovergripende måte og i samsvar med CRPD.

Gjennomføring og overvåking av CRPD

I 2019 står Kulturdepartementet sentralt i saker som angår Regjeringens gjennomføring av CRPD. I tråd med artikkel 33 (1) i CRPD vil jeg også anmode myndighetene om å vurdere etableringen av en koordineringsmekanisme innad i Regjeringen for å fremme tiltak i saker om funksjonsnedsettelse i ulike sektorer og mellom myndighetsorganer sentralt, i fylker og kommuner. Formålet er å forbedre sammenhengen i og fortolkningen av lovgivning og retningslinjer innen funksjonsnedsettelse. Dette kan for eksempel omfatte identifisering av fokusområder innen funksjonsnedsettelse og tilgjengelighet i det enkelte departement, i fylkesforvaltningen og i kommunal forvaltning.

Jeg bifaller også utnevningen av et likestillings- og diskrimineringsombud som en uavhengig mekanisme for å overvåke konvensjonens gjennomføring, som forutsatt i artikkel 33 (2) i CRPD. Likestillings- og diskrimineringsombudet har sitt eget brukerutvalg for samarbeid og erfaringsutveksling med organisasjonene for mennesker med nedsatt funksjonsevne og med andre interessegrupper, i tråd med artikkel 33 (3) Jeg er også tilfreds med å få opplyst at andre uavhengige overvåkingsmekanismer, som f.eks. Norges institusjon for menneskerettigheter, Barneombudet og Sivilombudsmannen integrerer rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i sitt arbeid.

Innhenting av data

Jeg har generelt merket meg en alvorlig mangel på offisielle sosiodemografiske data og separate statistikker for ulike typer funksjonsnedsettelse. Det finnes verken offisiell statistikk om barn under 16 år eller personer over 67 år med nedsatt funksjonsevne. Jeg har fått opplyst at dette skyldes at man i Norge ikke innhenter informasjon om individuelle egenskaper av personvernshensyn. Jeg forstår dette hensynet, men mangel på data gjør det svært vanskelig å underbygge, utforme og overvåke tilstrekkelig gode, rettighetsbaserte politiske retningslinjer og tiltak for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

I denne forbindelse ser jeg positivt på samarbeidet mellom Statistisk sentralbyrå og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) for å etablere en levekårsstatistikk for personer med nedsatt funksjonsevne i alderen 16 til 67 år basert på opplysninger fra ulike registre, og som vil offentliggjøres fra og med 2020. Jeg vil gjerne vite mer om denne nyskapende metodikken for separate statistikker for ulike funksjonsnedsettelser, noe som også vil kunne brukes på andre områder.

Generelle vurderinger av det eksisterende rammeverket og tiltak rundt funksjonsnedsettelse

Under besøket har jeg notert meg at Norge fremdeles befinner seg i en omstillingsprosess fra den medisinske modellen for funksjonsnedsettelse til en menneskerettighetsbasert modell. Diskusjoner om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne omtales ofte som en form for sosial støtte, og myndighetsorganer mangler kunnskap om CRPD. Norske myndigheter må styrke den menneskerettighetsbaserte tilnærmingen til funksjonsnedsettelse for å sikre en systemisk endring av samfunnet. Dette innebærer å veilede og støtte fylker og kommuner, og å styrke evnen og kompetansen til å gjennomføre en politikk som ivaretar rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Jeg har også merket meg betydelige ulikheter i tilgangen til utdanning, arbeidsliv, helsetjenester, personlig brukerstøtte og sosial beskyttelse avhengig av hvor en person med nedsatt funksjonsevne er bosatt. Siden tjenestenes tilgjengelighet og kvalitet varierer betydelig mellom kommuner, har mange mennesker med nedsatt funksjonsevne ofte ikke annet valg enn å flytte for å få rettighetene sine innfridd bedre andre steder, ofte langt fra familie, kultur og lokalmiljø. Det finnes et presserende behov for å forbedre og garantere en effektiv og koordinert gjennomføring av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle fylker og kommuner i Norge.

Situasjonen for personer med nedsatt funksjonsevne i den samiske befolkningsgruppen er særlig bekymringsfull siden disse ikke har tilgang til samme tjenester og muligheter på eget språk og kultur. Samer med nedsatt funksjonsevne må ofte velge enten tilgang til nødvendige helsetjenester og andre tjenester ved å flytte eller å bevare samisk språk og kultur, men uten tilgang til slike tjenester. I praksis opplever mange samer, dersom de skal bedre sine levekår, at de ikke har annet valg enn å flytte til områder der få eller ingen samer bor, og der kontakten med samisk språk på skolen, og med samisk familie og omgangskrets er svært begrenset. Samer med nedsatt funksjonsevne, særlig kvinner og personer med

intellektuell funksjonsnedsettelse, er også spesielt utsatt for mobbing, hatefulle ytringer, vold og overgrep. Jeg oppfordrer Regjeringen til å sørge for kultursensitive tjenester og nødvendige ressurser slik at den samiske befolkningsgruppen kan utvikle sine egne tjenester innen funksjonsnedsettelse.

Jeg er også spesielt bekymret for situasjonen til mennesker med intellektuell funksjonsnedsettelse, som har betydelige utfordringer for å få innfridd sine rettigheter på like linje med andre.

Tilgang til fysisk miljø, informasjon og kommunikasjon

Jeg har fått opplyst at 80 % av skolebygg mangler tilgjengelighet for rullestolbrukere, og at bare 25 % av offentlige bygninger har tilpasset inngang. Jeg har også mottatt mange klager på daglige utfordringer som mennesker med nedsatt funksjonsevne møter når de ferdes ute og benytter grunnleggende tjenester, skoler, arbeidsplasser og offentlig tilgjengelige, private bygninger, for eksempel for fritidsaktiviteter.

Jeg ser positivt på iverksettelsen av tre påfølgende handlingsplaner for universell utforming og økt tilgjengelighet siden 2003, og at Statsbygg har påtatt seg å gjøre alle offentlige bygg tilgjengelige innen 2025. Imidlertid har jeg merket meg svært langsom framdrift i innsatsen på dette området, og jeg er urolig for at nåværende plan for 2015-2019 ikke henviser til målet om et universelt utformet Norge innen 2025. Planen mangler konkrete, målrettede og sektorovergrepene tiltak med øremerkede bevilgninger. Dessuten innvilger kommuner stadig oftere unntak fra kravet om bygningers tilgjengelighet.

Jeg henstiller til Regjeringen å øke takten og fullføre omstillingsprosessen for det fysiske miljøet så snart som mulig, og å ta tak i dagens utfordringer i den nye planen for universell utforming og tilgjengelighet som lanseres i 2020.

Angående tilgang til informasjon og kommunikasjon har jeg mottatt få opplysninger både om bruk av teksting og audio-stolking for å bedre tilgangen til kringkastingstjenester, og om utviklingen av skriftlig materiale i klarspråk og lettfattelig språk for personer med intellektuell funksjonsnedsettelse. Jeg har fått vite at den raske digitaliseringen av offentlige tjenester har ført til at personer med nedsatt funksjonsevne, særlig blinde og eldre med nedsatt funksjonsevne, møter større hindringer for tilgang. Jeg ser med uro på at norsk tegnspråk ikke er anerkjent som offisielt språk, og at tolking på tegnspråk er en svært begrenset tjeneste, også når tegnspråktolking trengs for tilgang til grunnleggende tjenester.

Utdanning

Jeg vil berømme Norge for å tilby opplæring til elever med nedsatt funksjonsevne ved ordinære skoler som en generell regel. Ifølge opplæringsloven har alle skoleelever, også de med funksjonsnedsettelse, rett til tilpasset opplæring og til støtte ved en skole i sitt nærmiljø. Støttesystemer for spesialopplæring er etablert på nasjonalt nivå (Statped) og på fylkesnivå og kommunalt nivå (PPT - pedagogisk-psykologisk tjeneste)

Til tross for den generelt positive tilnærmingen, mottar nær 9% av alle barn utdanning i segregerte skoler eller klasserom. Barn med nedsatt funksjonsevne som går på ordinære skoler, møter mange hindringer for å få opplæring på lik linje med andre. Det finnes et språk mellom det statlige engasjementet i lovgivning og politiske retningslinjer for inkludering, og den praktiske gjennomføringen i dagliglivet på fylkesnivå og på kommunalt nivå. Dette avspeiles i lang ventetid og fravær av tjenester for elever med nedsatt funksjonsevne og deres familier, og setter dem under sterkt emosjonelt og finansielt press. Mange skoler har verken spesiallærere, skoleassistenter eller tilpasset materiell, og har begrenset kapasitet til å tilpasse læringsmål og undervisningslokaler. Enkelte foreldre har vanskeligheter med å finne fram i lokale støtteordninger og i å navigere mellom ansvarsfordelingen mellom NAV, PPT og Statped. Jeg oppfordrer norske myndigheter til å styrke koordineringen og sørge for et sømløst, integrert system for tjenesteytelser.

Samiske barn med nedsatt funksjonsevne har enda større utfordringer som skyldes for få kvalifiserte lærere som snakker samisk, manglende tilpasset materiell på samisk og et undervisningsmiljø som ikke alltid er kultursensitivt. Barn med nedsatt funksjonsevne er spesielt sårbare for mobbing og vold på skolen, Jeg vil minne om at prosessen med inkluderende utdanning ikke bare innebærer inkludering i klasserommet, men også en kulturendring og barns muligheter til å omgås hverandre og delta i fritidsaktiviteter.

Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet

Helt siden avinstitusjonaliseringen ble gjennomført i Norge på 1990-tallet, har kommunene hatt ansvaret for de fleste tjenestene for at personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne leve selvstendig i lokalsamfunnet. Disse tjenestene omfatter bolig, boassistanse, hjemmehjelp, personlig assistanse og andre lokale tjenester. Dessuten gir loven om pasient- og brukerrettigheter, som ble endret i 2015, personer under 67 år som har behov for betydelig, langvarig assistanse, rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA) fra kommunene. Retten til BPA omfatter også avlastning til foreldre med hjemmeboende barn med alvorlig nedsatt funksjonsevne.

Under mitt besøk har jeg observert betydelige mangler i gjennomføringen av disse tjenestene og støtteordningene. For det første synes mye å være overlatt til kommunenes eget skjønn. Enkelte kommuner har et begrenset tjenestetilbud til hjelpetrequende, og har ofte lange ventelister for levering av tjenester. Jeg har mottatt informasjon om personer med nedsatt funksjonsevne som flytter til en annen jurisdiksjon for å kunne ha tilgang til støtte av god kvalitet. For det andre gjør fragmenteringen av støttetjenester det svært vanskelig for personer med nedsatt funksjonsevne å finne fram i systemet. For det tredje personer med nedsatt funksjonsevne i mange kommuner ikke tilgang til ytelser med mindre de klager. Men selv i slike tilfeller kan et endelig vedtak la vente på seg i flere år. For det fjerde finnes det en rekke problemer angående støttetjenestenes kvalitet, fra begrensninger i arbeidstimer til medarbeidernes manglende kompetanse. For det femte gjennomfører kommunene BPA etter eget skjønn, og begrenser ofte omfanget og tidsbruken på tjenestene som ytes. Avslutningsvis lever stadig flere personer med intellektuell funksjonsnedsettelse i særskilte botilbud med fellesområder og egne lokaler for hverdagsaktiviteter.

Jeg henstiller til Regjeringen om å treffe strakstiltak samordnet med kommuner og fylkesmenn, for å sikre at alle mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne leve i lokalsamfunnet med samme valgmuligheter som andre.

Sosial beskyttelse

Det norske velferdssystemet gir personer med nedsatt funksjonsevne rett til ulike typer inntektsstøtte og sosiale ytelser. Dette omfatter ytelser under folketrygden, som f.eks. arbeidsavklaringspenger og dagpenger, og spesifikke ytelser ved nedsatt funksjonsevne, inkludert uføretrygd, grunnstønad, hjelpestønad og tekniske hjelpemidler. Foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne har også rett til andre ytelser, som f.eks. omsorgsstønad, forhøyet hjelpestønad, og utdanningsstøtte.

Jeg har fått opplyst at det lave sysselsettingsnivået blant personer nedsatt funksjonsevne har ført til at mange er helt avhengige av disse sosiale støtteordningene. Eksempelvis er folketrygden den eneste inntektskilden for 33 % av befolkningsgruppen med nedsatt funksjonsevne, sammenlignet med 9 % i den generelle befolkningen. Dette har ført til at levestandarden for personer med nedsatt funksjonsevne i Norge er lavere enn for personer uten funksjonsnedsettelse, og en del av deres tilleggsutgifter dekkes ikke alltid godt nok. Det er derfor viktig å anføre at mangelen på egnede støttetjenester i lokalsamfunnet ofte fører til en økning i ekstra levekostnader ved funksjonsnedsettelse.

Jeg ser positivt på at uføretrygden er fleksibel, noe som forenkler deltakelse i arbeidsmarkedet. Jeg oppfordrer Regjeringen til å følge nøye med på de økonomiske ulikhetene mellom mennesker med og uten nedsatt funksjonsevne, og treffe tiltak for å rette opp denne ubalansen.

Rettslig handleevne

Under den norske vergemålsloven kan det oppnevnes en "ordinær" verge for mange personer med nedsatt funksjonsevne, hovedsakelig for dem med intellektuell og psykososial funksjonsnedsettelse, demens, sterkt støttebehov og for personer med autisme, for å administrere deres personlige og/eller finansielle saker. Fylkesmannen oppnevner slike verger, og prosedyren er stort sett administrativ. Selv om denne ordningen generelt sett er frivillig, trengs det ikke formelt samtykke dersom personen vurderes "å ikke ha samtykkekompetanse", noe som strider mot frivillighet. Dessuten åpner vergemålsloven for å innskrenke den rettslige handleevnen gjennom vergemål som kan beordres av Tingretten mot personens vilje.

Ifølge data fra Justis- og beredskapsdepartementet fra oktober 2019, er 41.011 voksne underlagt ordinært vergemål, mens 238 har en rettskjennelse som innskrenker deres juridiske handleevne. I nesten 40 % av sakene var personer under vergemål ansett å ha manglende samtykkekompetanse. Dessuten ble jeg informert om at fullmakter til ordinært vergemål ofte er svært generelle, og at vergene i mange tilfeller oppnevnes uten å ha samtalt med den aktuelle personen. Videre ble jeg informert om at man i økende grad baserer seg på profesjonelle verger, som ofte er advokater og håndterer mange saker på en gang. I Oslo kommune finnes det for

eksempel 300 profesjonelle verger som representerer rundt 13.000 personer. Under slike omstendigheter er det usannsynlig at personers ønsker og preferanser vil bli tilstrekkelig lyttet til og respektert.

Endringen av vergemålsloven av 2013 hadde som mål å ta hensyn til paradigmeskiftet i CRPD. Loven beholdt imidlertid den foreldede tilnærmingen til anerkjennelse av rettslig handleevne ved å fokusere på representasjon framfor bistand til beslutninger, og tillater innskrenkninger i utøvelsen av rettslig handleevne. I stedet for å innføre sterkere vern i det foreliggende systemet for vergemål må Norge slutte seg til et paradigmeskifte som gjelder den rettslige handleevnen til personer med nedsatt funksjonsevne, også ved å anerkjenne og utvikle ordninger for beslutningsbistand av ulike typer og grader.

Jeg henstiller til Regjeringen å utnevne et lovutvalg for å revidere eksisterende rettslige rammer og foreslå et nytt system for beslutningsbistand i samsvar med CRPD. Jeg vil også gjenta min anbefaling om at Norge trekker sin fortolkende erklæring av artikkel 12 i CRPD.

Tvang

Norsk lovverk innen helsetjenester og sosiale tjenester åpner for bruk av tvangstiltak mot personer med psykososial og intellektuell funksjonsnedsettelse, og mot demente personer. Lov om psykisk helsevern tillater for eksempel tvangsinnleggelse og tvungen behandling av mennesker med "alvorlig sinnslidelse" på grunnlag av manglende samtykkekompetanse, behandlingsbehov og/eller fare for seg selv eller andre. Tillatte tvangsinngrep omfatter ufrivillig innleggelse, skjerming/isolasjon, mekaniske og kjemiske tvangsmidler, tvungen medisiner, begrenset kontakt med omverdenen og forpliktelse til poliklinisk behandling. Helse- og omsorgstjenesteloven og lov om pasient- og brukerrettigheter tillater også bruk av tvang og makt mot personer med intellektuell funksjonsnedsettelse, og mot dem som mangler samtykkekompetanse. En rekke ulike internasjonale og nasjonale menneskerettighetsmekanismer har fremmet omfattende kritikk av denne lovgivningen og iverksettelsen av den.

Under besøket fikk jeg opplyst at antallet tvangstiltak har holdt seg konstant de siste årene til tross for myndighetenes bestrebelser. Etter endringen av Lov om psykisk helsevern i 2018 var det 7.849 ufrivillige innleggelse ved psykiatriske sykehus, 145 flere enn i 2017. Jeg fikk også opplysninger om at elektroshokkbehandling ennå brukes uten fritt og informert samtykke på grunnlag av medisinsk nødvendighet ifølge straffeloven.

På denne bakgrunnen nedsatte Regjeringen et lovutvalg for å vurdere behovet for endringer i lover som angår bruk av tvang i helse- og omsorgssektoren. Selv om jeg bifaller mange av utvalgets forslag, klarer disse fortsatt ikke å beskytte rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne i tråd med internasjonale menneskerettighetsstandarder, inkludert CRPD. Etter mitt syn bør drøftelsene fokusere på hvordan man iverksetter beslutningsbistand og alternativer til tvang framfor på endringer innenfor eksisterende rettslige rammer. Det er mulig å yte

psykiatriske helsetjenester og psykososial støtte uten noen form for tvang, som dokumentert av to institusjoner jeg besøkte her i Norge, basaleksponeringsterapien (BEP) ved Blakstad sykehus og den medikamentfrie avdelingen ved Åsgård psykiatriske sykehus. Tvangstiltak strider ikke bare mot menneskerettighetslover, de er også ineffektive for å beskytte enkeltmennesker, og kan hindre at mennesker søker hjelp og helsetjenester.

I denne forbindelse oppfordrer jeg Regjeringen sterkt til å sørge for at den innværende prosessen for lovendring garanterer at psykisk helsevern og sosiale tjenester ytes på grunnlag av fritt og informert samtykke. Jeg vil også gjenta min anbefaling om at Norge trekker sin fortolkende erklæring av artiklene 14 og 25 i CRPD.

Syssetting

Ifølge offisiell data fra Arbeids- og sosialdepartementet har sysselsetningsraten blant personer med nedsatt funksjonsevne ligget stabilt på 44 % de siste to tiårene, sammenlignet med 74% i den generelle befolkningen . Jeg bifaller at Regjeringen tar tak i denne utfordringen med initiativet om et inkluderende arbeidsliv for perioden 2019-2022 for å øke deltakelsen i arbeidsmarkedet for personer med nedsatt funksjonsevne eller for dem med "hull i sin CV". Dette initiativet innebærer også at personer med nedsatt funksjonsevne skal utgjøre minst 5 % av nyansettelser i offentlig sektor.

Selv om henvisningene til "rimelig tilrettelegging" i artikkel 2 i CRPD er rettslig anerkjent i arbeidslivet, trengs det en større innsats for å fremme faktisk inkludering av mennesker med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet, deriblant ved å gjennomføre tilrettelegginger som sikrer ansettelser og karriereutvikling for denne gruppen.

Deltakelse for personer med nedsatt funksjonsevne

Angående deltakelse i beslutningsprosesser fikk jeg med tilfredshet opplyst at myndighetene generelt konsulterer personer med nedsatt funksjonsevne og deres organisasjoner selv om det ikke er etablert en formell konsultasjonsmekanisme. Myndighetene bevilger også betydelig finansiell støtte til organisasjonene for personer med nedsatt funksjonsevne, og gir reisetilskudd for møter med CRPD-komiteén. Disse organisasjonene uttrykte likevel at myndighetene må gå fra kun konsultasjon til aktiv involvering av dem i alle beslutninger de berøres av direkte eller indirekte. Likeledes oppfordres myndighetene til større innsats for at hele spekteret av personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne delta på en meningsfull måte i beslutningsprosesser, spesielt de med intellektuell funksjonsnedsettelse. Jeg vil også anmode Regjeringen om å treffe tiltak for å øke deltakelsen av personer med nedsatt funksjonsevne i offentlige funksjoner.

Angående politisk deltakelse fikk jeg opplyst at stemmelokaler og valgkamparrangementer under kommunevalget nylig ikke har vært tilgjengelig for hele spekteret av personer med nedsatt funksjonsevne. Jeg fikk vite at personer med nedsatt funksjonsevne som trenger personlig assistanse, ikke har tillatelse til å ha med selvvalgt ledsager inn i stemmeavsluttet. Valglovutvalget som er nedsatt for

å revidere valgloven er en ypperlig anledning til å ta tak i slike utfordringer og for å gjøre hele valgprosessen tilgjengelig og inkluderende for personer med nedsatt funksjonsevne.

Internasjonalt samarbeid

Jeg har med tilfredshet notert meg statens innsats for å gjøre offisiell utviklingshjelp mer tilgjengelig og inkluderende for personer med nedsatt funksjonsevne, i tråd med artikkel 32 i CRPD og FNs bærekraftsmål. Norge tar opp rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne i multilaterale fora, støtter FNs partnerskap for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (UNPRPD) og har engasjert seg i nettverket Global Action on Disability (GLAD) for å fremme inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne i internasjonal utvikling og humanitære tiltak. Inkludering av funksjonsnedsettelse regnes for å være en sektorovergripende betingelse i Norges internasjonale hjelpeinnsats.

Kjære presserepresentanter og kjære tilhørere,

Norge gjør en betydelig innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i samfunnslivet og bevilger betydelige finansielle ressurser til dette formålet. Norge har et omfattende system for sosial beskyttelse med generelle og spesifikke ytelser innen funksjonsnedsettelse, et utdanningssystem som lar alle barn gå på ordinære skoler og initiativer til universell utforming på alle nivåer i forvaltningen.

Statens engasjement for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne må imidlertid reflekteres i alminnelig praksis. Dessuten har staten mulighet til å endre lovgivningen på området for rettslig handleevne, psykisk helse og sosiale tjenester, og å slutte seg til paradigmeskiftet i Konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

La meg konkludere med å gjenta at jeg er meget takknemlig for at Regjeringen inviterte meg på norgesbesøk og ga meg mulighet til å få en dypere forståelse av situasjonen til personer med nedsatt funksjonsevne. Denne invitasjonen og kunnskapen jeg har fått i løpet av besøket tilsier at det finnes et sterkt engasjement på høyt nivå og politisk vilje til å beskytte og sikre rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne i Norge. Jeg håper mitt besøk og min rapport vil bidra til at Norge fortsetter framskrittene for å skape et virkelig inkluderende samfunn.